

тощо, формувати інтерес побачити все на власні очі, а також познайомитися з, на жаль, втраченими або частково зруйнованими туристичними об'єктами і місцями.

Література

1. Музейний портал. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://museumportal.com> (дата звернення: 11.03.2023).
2. Офіційний сайт Державної служби туризму і курортів [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.tourism.gov.ua/>.
3. Топ-10 найкращих віртуальних екскурсій у світі. Новини України — останні новини України сьогодні — УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/tourism/lifehacking/10922612-top-10-naykrashchih-virtualnih-ekskursiy-u-sviti.html> (дата звернення: 11.03.2023).
4. Українці створили 3D-тури зруйнованими Бучею, Бородянкою, Ірпенем та іншими містами Київщини. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/425/ukrainci-stvorili-3d-turi> (дата звернення: 11.03.2023).
5. UNWTO World Tourism Organization. Turismo e Cultura. Available online: <https://www.unwto.org/tourism-and-culture> (дата звернення 11.03.2023).
6. Ukrinform. Google запустив 3D-тури музеями України просто неба. *Укрінформ — актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2268816-google-zapustiv-3dturi-muzeami-ukraini-prosto-neba.html> (дата звернення: 11.03.2023).

vl.kazakov1970@gmail.com

Казаків В. Л.

кандидат географічних наук, доцент

viktoriia.patsiuk@gmail.com

Пацюк В. С.

кандидат географічних наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет, Україна

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В МІСТІ КРИВИЙ РІГ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Анотація. Проаналізовані перспективні види туризму, можливості розвитку туристичного бізнесу та запропоновано базову платформу розвитку туризму в повоєнний час у Кривому Розі.

Ключові слова: туризм, види туризму, Кривий Ріг, стратегія розвитку туризму.

Військові події в Україні кардинально змінили туристичну діяльність у прифронтових та постраждалих регіонах. Однак уже сьогодні розпочалася активна робота щодо обговорення того, яким туризм буде в повоєнний період, адже щоби запропонувати вчасно готовий новий туристичний продукт його необхідно ретельно готувати заздалегідь.

Один із співавторів публікації брала участь в естонсько-українському науково-дослідницькому проєкті «Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє» на базі Центру ландшафту та культури Школи гуманітарних наук Талліннського Університету (Естонія). Під час цього дослідження було проведено опитування представників туристичного бізнесу 4-х прифронтових регіонів України — Сумської, Харківської, Запорізької та Дніпропетровської областей.

До когорти опитаних увійшли і представники туристичного сектору міста Кривого Рогу у кількості 24-х респондентів, яким було поставлено 2 питання стратегічного змісту:

1) які види туризму будуть користуватися попитом у Вашій громаді після завершення військових дій?

2) які можливості розвитку туристичного бізнесу Ви вбачаєте в умовах війни та післявоєнного відновлення?

Першим питанням респондентам було запропоновано оцінити перспективи щодо розвитку зазначених видів туризму за 5-бальною шкалою. У підсумку була отримана сума балів, яка

дозволила виділити на думку опитуваних, найперспективніші види туризму у повоєнний час. Дані результати представлено в табл. 1.

Таблиця 1

ОЦІНКА ПОПИТУ НА ВИДИ ТУРИЗМУ У МІСТІ КРИВИЙ РІГ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Вид туризму	Оцінка перспективності кожного виду туризму (кількість відповідей)					Сума балів
	1	2	3	4	5	
культурно-пізнавальний	2	3	9	4	6	81
сільський	13	5	3	2	1	45
екологічний	8	3	6	2	5	65
релігійний	16	4	4	—	—	36
лікувально-оздоровчий	15	2	2	2	3	48
індустріальний	—	—	6	5	13	103
спортивний та активний	2	1	5	5	11	94
екстремальний	3	2	6	6	7	84
етнокультурний	10	2	5	4	3	64
гастрономічний	7	3	8	6	—	61
фестивальний та подієвий	5	5	4	5	5	72
військовий	5	4	4	6	5	74
темний	14	1	6	2	1	47
креативний	8	—	11	3	2	63
діловий	8	3	4	4	5	71

З даної таблиці очевидно, що за оцінками фахівців найбільші перспективи у розвитку в Кривому Розі має індустріальний туризм (103 бали), що цілком закономірно, так як у місті вже десять років реалізовується Програма розвитку промислового туризму. На другому місці — спортивний та активний туризм, теж доволі очікувано, так як, окрім тривалої історії розвитку спортивного туризму, в місті успішно реалізуються інші проекти: різноманітні сплави на байдарках, катамаранах та SUP-дошках, велотрейли та веломарафон «Залізна сотня», скелелазіння тощо. Третє місце в оцінці потенціалу зайняв екстремальний туризм, це обумовлено різноманітністю як техногенних ландшафтів, так і різних створених людиною споруд, що створюють умови для спелестології, дигерства, руферства, сталкінгу, тощо. В той же час, військовий туризм, на який робиться висока ставка на державному рівні, криворізькими фахівцями туристичної сфери оцінюється не досить високо. Найнижчий потенціал мають лікувально-оздоровчий, сільський та темний види туризму.

Інше питання передбачало виявлення можливостей щодо розвитку туристичного бізнесу у повоєнний час. Дані результати представлено в табл. 2.

У результаті отримані відповіді доволі суперечливі, так як, наприклад, найвищі перспективи (45,8 % відповідей) поряд з моніторингом, просуванням та маркетингом локацій мають «отримання консультативних послуг», які в той же час отримали і найбільше негативних оцінок (25,0 %). Що можливо, обумовлено тим, що не всі респонденти однозначно оцінюють сутність консультативних послуг. Аналогічна ситуація щодо впровадження цифрових (Digital) інструментів, 41,7 % респондентів їх оцінили позитивно, тоді як 25,0 % — негативно. Окрім

цього, респонденти перспективно оцінюють розвиток туристичної інфраструктури та впровадження інновацій у сфері розвитку туризму — 41,7 % відповідей. Найбільш неперспективно, окрім зазначених, згадуються — залучення фінансування та стимулювання інвестицій від вітчизняних та міжнародних організацій та навчання та розбудова потенціалу галузі туризму — по 20,8 % відповідей.

Таблиця 2

**ОЦІНКА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ
У МІСТІ КРИВИЙ РІГ У ПОВОЄННИЙ ЧАС**

<i>Форми розвитку та організаційного забезпечення розвитку туризму</i>	<i>Оцінка, %</i>		
	<i>Перспективно</i>	<i>Досить перспективно</i>	<i>Неперспективно</i>
розробка нових туристичних продуктів у вашій громаді	33,3	62,5	4,2
розвиток туристичної інфраструктури	41,7	54,2	4,2
отримання консультативних послуг	45,8	29,2	25,0
залучення фінансування та стимулювання інвестицій від вітчизняних та міжнародних організацій	33,3	45,8	20,8
моніторинг, просування, маркетинг локацій	45,8	41,7	12,5
впровадження інновацій у сфері розвитку туризму	41,7	45,8	12,5
навчання та розбудова потенціалу галузі туризму	37,5	41,7	20,8
впровадження цифрових (Digital) інструментів	41,7	33,3	25,0

Результати актуального соціологічного дослідження та багаторічний досвід у розробці і впровадженні «Програми розвитку промислового туризму у місті Кривому Розі» з 2013 року, ведення власного туристичного бізнесу (автори статті власники турагенства «Кривбастур») дозволили сформулювати 10 стратегічних кроків повоєнного розвитку туризму у місті Кривий Ріг. Запропонований концепт представлений у вигляді ключових тез, реалізація яких дозволить відновити розвиток туризму, як одного з напрямів диверсифікованої економіки вузькоспеціалізованого промислового регіону України.

1. Туризм — галузь економіки міста Кривого Рогу, яка повинна забезпечуватися системною підтримкою з боку місцевої влади та приватних суб'єктів господарювання. Бачення туризму, як структурного елементу диверсифікованої економіки Кривого Рогу, що має поступово перейти від ресурсно-сировинного принципу розвитку до постіндустріальної моделі. Розвитку туризму мають сприяти всі можливі регіональні сегменти — органи державної влади, інституції управління регіональним розвитком туризму, культури, спорту та економіки, промислові підприємства, комунальні та приватні заклади дозвілля і науки, суб'єкти туристичної індустрії, профспілки, заклади харчування та гостинності, транспортний сектор, заклади освіти тощо.

2. Пріоритетні класи розвитку туризму. Провідними напрямками мають стати: внутрішній вітчизняний та в'їзний міжнародний туризм. Саме ці класи туризму є прибуткоформуючими для суб'єктів усіх сегментів туристичної галузі економіки — туроператори, турагенти, гіді, готелі, кафе і ресторани, сувенірники, транспорт тощо.

3. Індустріальний туризм. Головний вид регіонального туризму, так як цьому сприяє розгорнута і різноманітна ресурсна база. Підтримку розвитку індустріального туризму мають здійснювати працюючі приватні та комунальні підприємства, музеї, громадські організації, науковці, краєзнавці, гіді, колекціонери та ін. Розвиток індустріального туризму необхідно вести у наступних змістових формах: пізнавальний, екологічний, фотографічний, мистецький, історичний тощо.

4. Фестивальний туризм. Мають бути підтримані сталі та започатковані нові фестивалі, які мають неповторний зміст, сюжет і місця проведення. Оригінальні фестивалі — туристичні магніти. В місті наразі існує єдиний фестиваль для туристів — Індастріал Фест, так як розвиток індустріального туризму активно триває з 2013 року. Необхідно розробити подібні фестивалі з оригінальними ідеями, яким немає аналогів в Україні.

5. Активний туризм. Продовжити реалізовувати існуючі проекти та започаткувати нові, які б мали неповторний формат і зміст. Існуючі заходи — 3 трейли, туристичні зльоти, фестивалі зі скелелазіння на природних кварцитних скелях, велогонка «Залізна Сотня» пересіченою місцевістю — по кар'єрах, відвалах, промзонах. На перспективу у Кривому Розі існують широкі можливості для нових проектів з екстремального та спортивного туризму, дігерства, руферства, сталкерства, спелестології (подорожі штучними підземними порожнинами) тощо.

6. Музейний туризм. Розвиток музеїв, яким немає аналогів в Україні. Ними мають стати комплексні науково-розважальні заклади, тематичні музеї індустріальної тематики, креативні музеї, музеї для дітей тощо. Головне — повний відхід від застарілих радянських форматів змістового наповнення існуючих музеїв до сучасних і цікавих.

7. МІСЕ-туризм. Кривий Ріг — це промисловий гірничо-металургійний край. Тому тут у минулому завжди проводилося багато форумів, науково-практичних конференцій і виставок на тематику гірничої науки, металургії, геології. Проте останні 20 років спостерігається занепад подібного роду заходів, хоча передумов для організації специфічних програм достатньо багато. На перспективу Кривий Ріг — центр промислового, гірничого, металургійного та наукового МІСЕ-туризму державного та міжнародного рівнів, це місце проведення спеціалізованих промислових виставок, форумів, корпоративів, презентацій, переговорів ділових партнерів тощо.

8. Військовий туризм. Район Кривого Рогу з березня по листопад 2022 року був прифронтовим. Тому в самому місті та у його околицях залишилася велика кількість об'єктів військового призначення (укріплені позиції з окопами та бліндажами, блок-пости), які є потенційними локаціями для екскурсійного відвідування. В місті необхідно буде створювати військові меморіали, один визначний музей війни тощо.

9. Ревіталізація виробничих просторів і об'єктів. У місті існують безліч закинутих промислових споруд (заводи, фабрики, шахти) і гірничопромислових ландшафтів (кар'єри, відвали, відстійники). Ревіталізація виробничих просторів — це поштовх до повторної експлуатації промислових території та розвитку різноманітних активностей. Нові активності — розвиток території та залучення капіталу за рахунок туристів. При виборі напряму і форм ревіталізації вкрай необхідним є врахування найпередовішого світового досвіду та забезпечення залучення інвестицій.

10. Розвиток культури та сучасної сфери дозвілля. Створення в місті потужного сучасного культурного руху, івентів, сучасних об'єктів спорту, активного відпочинку (аквапарку, тематичного розважально-пізнавального парку), потужних і креативних розвивальних дитячих і молодіжних центрів, реконструкція усіх закладів освіти — від дитячих садків до університетів, створення художніх галерей, концертної зали та багато іншого. Кривий Ріг має змінити свою архітектуру від архаїчно-радянської до сучасної, та впровадити нові сучасні і креативні підходи до скульптуризації міста, архітектури, облаштування парків і скверів та багато іншого.

Отже, Туризм є і інструментом, і результатом подібних змін до кращого. Забезпечити рух від промислового міста до міста сучасної і креативної культури, диверсифікованої економіки постіндустріального суспільства — саме це й має стати головною метою розвитку Кривого Рогу. Туризм як галузь економіки у цьому процесі має відіграти подвійну роль: з одного боку, має забезпечити просування індустріального міста на туристичний ринок, з іншого — туризм повинен стати каталізатором нових ідей розвитку Кривого Рогу, як місця цікавого багатьма локаціями, атракціями і подіями.

Література

1. Програма розвитку промислового туризму в місті Кривий Ріг на 2016-2024 роки. Режим доступу: http://krt.dp.ua/files/pdf/The_program_of_development_of_industrial_tourism_2016-2020.pdf.

o.kozoriz@knute.edu.ua

Козоріз О. Є.

аспірант кафедри туризму та рекреації

Державний торговельно-економічний університет. Україна, м. Київ

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Анотація: У тезах розкрито проблемні аспекти, з якими зіштовхнулася Україна та конкретно індустрія туризму внаслідок повномасштабної війни, визначено суть інклюзивного розвитку, його значення та переваги для туризму в результаті імплементації його ключових засад. Окреслено роль держави та суб'єктів туристичної діяльності в процесі інклюзивного розвитку туризму.

Ключові слова: інклюзивний розвиток, інклюзія, інклюзивний розвиток туризму

В реаліях повномасштабної російської агресії українська економіка зіштовхнулася з численними проблемами та перешкодами, прояви яких відчутні у всіх її секторах. Україна прийняла виклик та, незважаючи на активно триваючі бойові дії, вживає всі доступні заходи щодо підтримки життєдіяльності всієї країни. Поряд із нагальними прийнятими рішеннями та втіленими відповідними кроками окремим важливим питанням залишається повоєнне відновлення економіки держави та забезпечення гідного рівня життя громадян.

Сектор туризму безумовно не став виключенням і так само відчув на собі наслідки війни. За даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), лише за перші чотири місяці 2022 року загальна кількість платників податків, що займаються туристичною діяльністю, зменшилася на 10 %. До того ж, зафіксовано падіння надходжень до державного бюджету від сплати податків деякими суб'єктами туристичної діяльності. Зокрема, частка надходжень від готелів та санаторіїв була меншою на 24 % порівняно з аналогічним періодом 2021 року, а від діяльності турбаз, кемпінгів, таборів відпочинку — знизилася на 58 %, і в цілому держбюджет отримав на 18 % менше податків від представників туристичної галузі [5]. Враховуючи багатогалузеву структуру туристичної сфери та мультиплікативний ефект туризму, що проявляється у його впливі на інші галузі економіки і, як результат, життя населення, вважаємо, що якісні та дієві підходи до організації процесів віднови туристичної діяльності в країні, можуть зробити туризм одним із важелів соціо-економічного відродження держави.

Важливим елементом повоєнного відновлення туризму виступають людські ресурси — робочий потенціал галузі, що зазнав шкоди в результаті воєнних дій, які, стали причиною втрати значної частки економічно-активного населення внаслідок виїзду громадян за кордон, кількість яких станом на кінець 2022 року оцінювалась у 14,5 мільйонів осіб [3]. Крім того, в туризмі відчутним є зниження попиту через скорочення споживачів унаслідок цих міграційних процесів, а також зменшення купівельної спроможності громадян в результаті економічної кризи та загальної зміни пріоритетів, продиктованої умовами воєнного часу. Все це спричинює негативні наслідки для туристичних підприємств, якщо поглянути з точки зору результатів їх економічної діяльності: зменшення доходів самих підприємств тягне за собою скорочення доходів найманих робітників, що в подальшому призводить до втрати працівників і дефіциту кадрів.

Проблема нестачі спеціалістів в туризмі відзначалася і в довоєнний час, а зараз, очевидно, загострилась із новою силою. Вирішення даного питання лежить у площині тісної співпраці держави, бізнесу та суспільства, в рамках якої кожен з учасників працює на загальний результат